

POSLE LETA I SNEGOVA

(Iz dnevnika o Rastku Petroviću)

Milosav Mirković

Ali, zaista, dosta sam plako, Rastuzujuća je zora,
I hladna rupa gde, u zalazak balsamski,
Jedno dete čuceći, i rastuženo, spušta
Brod svoj, slabački, ko što leptir je majski...

I

Sa delom Rastka Petrovića, sa njegovom velikom himnom i životom, koji se tako izdašno realizovao u stvarnim putovanjima i putovanjima vremeplovom u prošlosti, u nebesa i budućnost, upoznao sam se jednog leta, u Župi, u biblioteci svojih ujaka, (kojih je nekada bilo tako mnogo), od kojih je posle rata ostalo nekoliko stotina knjiga i još nešto što kao rezignacija ima svoju visoku cenu, neisplativu. Među tim knjigama, u toj biblioteci, gde sam slučajno, prebirajući prvi put upoznao Vladimira Nazora, Cankara, Ivana Bunjina, Čehova, Čapeka, obavezno Dostojevskog, našao sam tog leta, dugog toplog leta kako se samo u gimnazijskim danima doživljava, Rastkovu knjigu putopisa. Afrika! Na toj užarenoj rampi jednog kontinenta ugledao sam pesnika, oporog i čudnog, velikog i zaslepljenog, koji kao da je samo to čudo južnih zemalja video, pa onda napisao knjigu i nestao.

Tek nekoliko godina kasnije, u Univerzitet-skoj biblioteci u Beogradu, pronašao sam »Otkrovenje« (primerak koji je pripadao biblioteci Brane Čosića). To su bili eksplozivni, gorolomni, nečuvano razliveni stihovi. Drhtao sam dok sam ih čitao. Čudio sam se kako jedna takva knjiga uopšte može da stoji na policama, kao stvar, predmet. Pa ipak, pesnika nisam još bio upoznao. Plašio sam se njega. To je bio veliki grad, pun galaksija i telesa, ali nisam znao koji su ključevi, kakvi su vrhunci...

II

Zatim su došle godine kada sam ga pomalo zaboravio. Bilo je drugih, naših i stranih, koji su me uzbuđivali i osvojili. Ali, 1954, u značajnom eseju Marka Ristića »Tri mrtva pesnika« otkrio sam ponovo lik Rastka Petrovića. To je bio čovek koji se tresao od suza. On je izlazio iz geoloških naslaga zaborava. On je bio umoran i na jedan dečji način ogorčen što je živeo, što je umirao daleko od svoje zemlje. Bili su ga zaboravili i prijatelji i književnici i istoričari i profesori. Jer, nikada im nije pripadao, vazda je bio tako usamljen i gotovo gorobatan od veličine te usamljenosti.

U antologijama Zorana Mišića i Borisava Mihaилоvića pojavile su se i pesme Rastka Petrovića. To je već bilo pravo poznanstvo, prava rehabilitacija. Rastko više nije rudin, nije više književni emigrant kakvim su ga od 1921. testirali i književni despoti i književni prijatelji.

III

Jednog prolećnog podneva na novom keju na Savi Rada i Milan Dedinac govorili su mi o Rastku. Govorili su tiho, ali puno. O njemu, u najvećem nemiru i poslu oko ove knjige, govorio mi je profesor Aleksandar Deroko, koji mi je ponajviše pomogao da dešifrujem bar nešto od komplikovane ličnosti pesnika Rastka Petrovića. Najzad, kada se pojavio roman »Dan šesti«, o pesniku su često i bez opterećenja progovorili moji vršnjaci. Bio je najzad oset od zaborava. Najzad među nama. Naš.

IV

Poslednja živa Rastkova sestra, Ljubica Luković sva među Nadeždinim, Rastkovim i svojim slikama, kazivala mi je u jesen 1961.

glomazni, teški kao vodenični kamen. Ponekad i gramatički sumnjivi i aljkavi. Ponekad dao da ih govori pastir koji je tek naučio da sriče.

Pa ipak, iz te velike životne senzacije izbija jedna vatra, praćena elegičnim tonom koji po intenzitetu nikada nije prevaziden. Interpretacija pesnika je gotovo nemoguća. On je naizvan, ali je velik, i sve što je napisao istovremeno je i mikrokozam i makrokozam jednog dara kome je u umetnostima bilo tesno. Fragment je njegova veličina i njegova sudbina. Nikada do kraja nije bio majstor, ali je uvek do dna bio pesnik.

Jesmo li poranili ili zakasnili da ga upoznamo, da ga ocenimo? Uveravam sebe da smo mi među onima koji zaslužuju da najčvršće stegnu ruku pesniku Rastku Petroviću. Mi, — kako bi rekao Pol Eliraj; »Ljudi za koje je ovo blago ispevano, ljudi za koje je ovo blago sazidano...«

VI

... U međusvetovima letovanja teško je imeinovati gradove koji su videni, i gradove koji su sanjani i prosanjani. Sve nam se čini slučajno, videno po stoti put, a ipak u melodiji običnog dana i u običnoj melodiji dana ti su gradovi kao tek upaljena vatra od same naše ruke. Ohrid, koji je tako pitomo gledan očima apostola i prvih naših pisaca, pa zatim očima Rastkovim, velikim, rastuzujućim, koje su podsećale na ljude, labude, svetitelje, — kao veliko spaseno telo, kao freska načinjena od samog nedeljivog plavetnila, ukazao mi se baš tako, prvi put, uvek kao prvi put. Ili da budem u duhu, u ljubavi podneblja jezika, kako je to rekao jedan od najtoplijih makedonskih liričara, Blaže Koneski:

ja vidov prvpat taa zemlja vzori
mečtanata, — ta očive da pazat
prv odblesok ne sini dalni gori
morničavost ne branovi što lazat...

Tako prostori, korisni u svojoj neutaženosti, i plavetnilu, osuđuju pesnike da jedan drugome šapuću u nedra, ne sluteći da to šaputanje ima jačinu grmljavine i neodoljivog približavanja.

VII

... Pali su već prvi snegovi, retki i oskudni, i sedefasta kupola skupštine i glasni kamen Pošte, kao dve lepe stihije ne dadoše pogledu da izdaleka ocenim onaj ugao, onaj simetrični deo Ratarske ulice u kojoj je pesnik proveo svoje detinjstvo u već nadmoćnom detinjstvu svojih mnogobrojnih sestara.

Silazio sam zadihano, već je uveliko bilo podne, kao što se silazi na more: žamor prolaznika oko mene, amaterski i zgrčeni zimski, ništa nije dodavao opterećenom hod, pa ipak sve je bilo radosno i puno: kiosci, autobusi, pijačne korpe, fotografske radnje, samoposluge, hokejaši koji su lažnom tromošću išli put tamajdana. Ulica je već bila preda mnom: duga i teška kao aleksandrinc. Nisam čestito znao zašto sam tako sam, tako jutarnje uobražen išao do ulice odakle je pesnik jurišao u svet, na kontinente, u epohu, ali sam posle, u autobusu, hteo da se setim jedne Tinove pesme, da je lepo zagrejem i ostavim u njenoj prvobitnoj lepoti na belinama ove knjige, pa kako sam se toga dana, ne očekujući, prvo sreo sa knjigom Osipa mandeljštama, koji je svojim stihovima orao u meni plavetnilo doista detinjstvo, bilo mi je toplije i lakše da baš odatle izvučem posvećene stihove za Rastka Petrovića, za definitivnog velikog druga. ● ● ●

... Idući u zbegu, prošli smo, od Beograda do juga, do Skadra i San Đovaniya mnoge gradove, palanke, sela, a Rastka i nas lepote pejzaža kao da su odvrćale od onoga što je bio rat i što je bila patnja... Raja vazda ide napred, pa onda zaostaje, osluškuje, proviruje iz džbunja, i gotovo juri za pticama koje odatle izleću. A to je činio sa nekim blagim pokretima, onako visok i mršav, kao da bi spasio sve oko sebe, kao da bi sačuvao sve što svojim pogledom dodiruje, a da ne povredi ni sam vazduh. Svi su se brinuli za njega, svi su ga gotovo videli bolesnog, imao je uska pluća, bio je kandidat za tuberkulozu. Na Kopaoniku sreli smo mnoge poznanike koji su radili u Pres-biouru, i oni su se iznenadili i čudili našoj hrabrosti, našem ratnom putovanju.

V

Možda sam u izboru Rastkovih pesama i poema bio nejednako siguran. Nekad stroži, nekad naivniji, pomirljiviji. Možda sam išao za onim velikim, krvavim brazdama »Otkrovenja« toliko poneseno da nisam pronašao čudesne prede u njegovim prozama i putopisima. Jer, Rastko je bio pesnik u svemu, u veličini i u slabostima. Pred ponorima i pred punim pejzazima. Pesnik koji je govorio i čutao sa izuzetnom pravilnošću, sa pravilnošću pulsa. A nije paradoks što su mu stihovi tako rogobatni,

RUBOM POOVOG »GAVRANA«

Kolja Mićević

Suštam se u fotelju
koja beše njena
od koje činim postelju
izvan vremena

da čujem sve note lju
bavi i uspomena
dok ispisujem povelju
u kojoj će me na—
ći sledenoga posve
u kraljevstvu sena
kojima E.A.P.O sve
—tli, bez plamena,
ako koristim naš tu—
robni San, i Maštu!...